

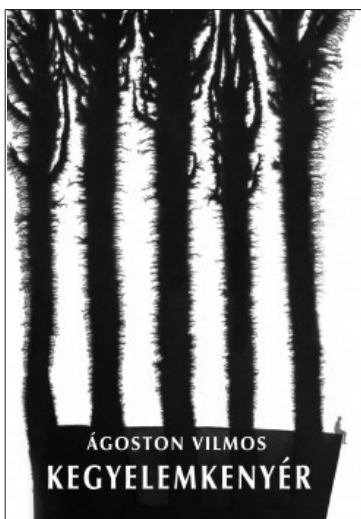
Borcsa János

ÁGOSTON VILMOS SZÁMVETÉSE

Emlékezetes portrét közölt Tamás Gáspár Miklós *Vilka ha-ha-ha-hatvanéves* címmel, Ágoston Vilmosról, az *Élet és Irodalom* 2007. évi 27. (július 6.) lapszámában, amelyben megvallotta, hogy számára a Felköszöntött az egyik legfontosabb ember, ifjúkora példaképe, valamint barátja, s akitől bizonyára várhatjuk, hogy egyszer megírja önéletrajzi regényét. (Újraközölve a szerző *Kolozsvári esszék* című, 2024-ben kiadott kötetében, 47–55. p.)

Ágoston Vilmos élete olyan politikai rezsimek keretei (korlátai?) között – fájdalom, immár múlt időben kell használnom az igét! – zajlott a huszadik század második felében és a huszonegyedik első negyedében, amelyeket utolsó művében¹ ő maga így határozott meg: „Életem kanyargós léptekkel és hihetetlen reményekkel haladt az illiberális államok népi demokráciájának börtönnel fenyegető »szabadság állapotából« a Trump-fenyegette nárcisztikus, parancsuralmi konspirációs káosz felé.” (312. p.) Különben a könyv alcíme is éppen ezt, az idézett szerzői vallomásban foglaltakat hivatott előrejelezni: a szabadság állapota a népi demokráciától az amerikai álomig.

Ilyen nézőpontból kiindulva egy emberélet elbeszélése, azaz az elvárt önéletrajzi regény bizonyára több is lett ennél, éspedig egy, a szabadság és a humánus értékeit mindenek fölött tartó értelmiség életregénye lett, olyané, aki a véletlen folytán Erdélyben született, nevelkedett és

1 Ágoston Vilmos: *Kegyelemkenyér, avagy a szabadság állapota a népi demokráciától az amerikai álomig*. Budapest, 2024, Pont Kiadó.

eszmélt, de akit az élet, illetve az ideig-óráig (évtizedekig!) regnáló politikai hatalmak a „szabadság állapotának” különböző fázisaiban újabb és újabb választások elé állítottak, menekülésre kényszerítettek, mígnem sok csalódás, próbatétel, kétely és bizakodás végén eljutott életének arra a (vég)pontjára, amikor kijelentette: „Köszönöm, élet, hogy megbékélve távozom a földről.” (330. p.)

Az egész szövegvilágon végigvonuló nagy feszültség éppen a mű súlyos léthelyzetre vonatkozó címe és a szerző megbékélni képes lelki erejét tanúsító végső üzenete között érzékelhető. Ez a feszültség különben nemcsak általános, társadalmi vonatkozásban képződik meg a műben, de személyes, amerikai időszakát megkeserítő napi tapasztalatainak, éspedig a veje részéről „bevezetett” családi önkénynek hangot adva is érzékelhetővé válik.

Maga a kegyelemkenyér sok irányból, többféle társadalmi és személyes léthelyzetből „érlelt” vezérmotívummá lép elő, s így akár az erdélyi magyarságnak mint kisebbség léthelyzetének a minősítését is magában hordja. Mert hiszen ez a helyzet határozta meg hosszú időn keresztül Ágoston Vilmos szocializációját, erkölcsi habitusát és szellemi arcélének alakulását, sőt a kisebbségiként elszenvedett történelmi tapasztalat akkor is elkísérte, amikor Erdélytől térben már eltávolodva, időben pedig egy rendszerváltáson túl szemlélte és értelmezte a világot benne az egyén állapotát. A kisebbségi helyzet különben egyetemes méreteket ölt a világban, így ő maga is elmondhatta volna, amit József Attila jelentett ki, hogy „világizása hőmérsékletem”. Annál is inkább, minthogy az életével számot vető művének élére éppen pályakezdő példázatos, ugyancsak *Kegyelemkenyér* címet viselő novelláját helyezte, amelynek szereplői fehérek és feketék, sőt még a sárgákra is történik utalás az események elbeszélése során. József Attila ugyancsak az emberfajokon tekintett szét a *Medáliák* utolsó szakaszában: „Az eltaposott orrú fekete, / a sárga, kinek kékebb az ege, / a rézbőrű, kin megfagyott a vér / és a lidércként rugódzó fehér –”.

Költőnk nyilván a megalázott népfajokat villantotta fel az 1927–28-ban keletkezett versfüzérének utolsó, befejezetlenül maradt darabjában. A két világháború közötti időszak magyar költészetében ez nem volt egy elszigetelt téma, sőt különös érzékenységet mutattak íróink költőink a következő évtizedekben is például az amerikai feketék

társadalmi és jogi helyzetének megoldatlanságai iránt, s így a néger- és az indián-tematika jelen volt irodalmunkban.

Ágoston Vilmos meg is vallja számvető művében, hogy figyelemmel követte az 1960-as évek mozgalmait, s úgy vélte már akkor, hogy a fehéreknek és feketéknek közös amerikai álmuk kell hogy legyen. Pályakezdő novellájának megírásában is szerepe lehetett ezeknek a visszhangos világeseményeknek, de azt már testközelből tapasztalta, hogy a kiegyezés helyett a bosszú és – ahogy a szerző fogalmaz – a revans indulata lett úrrá még Kolozsvárt, egyetemi városában is, amint közeledett 1968. december elseje, Erdélynek Romániával való egyesülésének ötvenedik évfordulója. A magyarokat sértő ünneplések voltak ezek kimondottan is, egy úszító pártpropagandának köszönhetően, amikor a közismert román nemzeti ének (Vasile Alecsandri: *Hora Unirii*) szövegét megváltoztatva, városszerte énekelve üzentek: tünjenek a magyarok az országból. (Vö. 129. p.) Mondhatnám, a fehérek között alig talált európai, mivel a közép- és kelet-európai többségi nemzetek és a kisebbségben élők között a közös dolgok rendezésében nem volt politikai akarat a hatalmat éppen gyakorlók részéről.

A *Kegyelemkenyér* című írást ilyen társadalmi-politikai helyzet „párlataként”, illetve modellálásaként értelmezhetjük, amikor is immár a feketék kerültek többségi-hatalmi helyzetbe, s ezúttal ők folytatták a békésnek nem mondható egymás mellett élés politikáját, tulajdonképpen az egymás ellen élését, olyat, amit korábban nekik kellett elszenvedniük a fehérek részéről. Nem a kiegyezés, a megbékélés útját választják tehát, hanem a bosszú, a másik elleni gyűlöletét.

A megfigyelési dosszié tanúsítja, hogy Ágoston Vilmos már 1967-ben a román állambiztonsági szolgálat, a Szekuritáté látókörébe került megbélyegző, magyar nacionalista minősítéssel, aki úgymond rendszerellenes tevékenységet fejt ki, viszont az ellene folytatott eljárás során leginkább a *Kegyelemkenyér* című parabolájára történt hivatkozás, amelyet 1968. december 27-én olvasott fel mint esti tagozatos angol–magyar szakos diák az egyetem filológia karán tartott irodalmi körön, számos résztvevő előtt.

Nem kezdenék a novella értelmezésébe annál fogva sem, hogy ezt a szeku felkérésére (900 lej honorárium ellenében!) megtette az egyetem két román oktatója és egy hivatásos magyar irodalomkritikus, Szöcs István. Előbbiek – a szerző beszámolója szerint – mindössze minősítet-

ték az írást, és pedig nacionalistának, irredentának, utóbbi viszont profi munkát (!) végzett, egyik lehetséges megközelítésből kiindulva a tudományos-fantasztikus irodalom körébe sorolta elemzése tárgyát, egy másik szerint pedig nacionalista üzenetet hordozó műként értelmezte, azaz értelmezése megegyezett a kolozsvári nyomozó tisztt, Liviu Calian „szakavatott” véleményével. „Szócs István irodalomkritikusnak igaza volt, hogy többféle képpen lehet értelmezni [a novellát] – írja a szerző. – Viszont jellemző a karakterére, hogy »melldöngető nagymagyarként« és nárcisztikus férfi kritikusként nem védett meg, hanem érvelésével alátámasztotta a szeku vádjait.” (127. p.) Ezzel ellentétben Láng Gusztáv, aki egyetemi oktatóként vezette az irodalmi kört, terjedelmes írásban kelt a felolvasott írás védelmére.

Micsoda idők, micsoda erkölcsök! – mondhatnók, holott az időkre és helyzetekre való hivatkozás nem menthet fel a moralitást nélkülöző cselekedeteink alól. Úgy vélem, fontos tudnia az utókornak, ki hogyan sáfárcodik a talentumokkal, mire használja a társadalomban, jelesen az irodalmi-kulturális életben egy bizonyos időben, úgymond éles helyzetekben betöltött szerepét. Ágoston Vilmos életregényében, láttuk, van példa erre is, arra is. Megtudjuk, hogy Láng Gusztáv mellett döntő szerepet vállalt a szerző ellen folytatott bűnügyi eljárás, valamint az egyetemről való kizárása megszüntetésében Méliusz József, másrészt a vádlott ellen bosszúból olyan személy is vallomást tett a kihallgatások során, mint egykori marosvásárhelyi középiskolás társa, a román tagozaton tanult Rostás Zoltán, aztán az ország egyetemeiről való kizárásról döntő gyűlésen a diáktársak közül Kovács András, a későbbi újságíró tett tanúságot civil bátorságról, hozzászólásában határozottan visszautasítva a kollégája elleni vádakat.

Az író tehát nevéen nevezi a rendszert fenntartó kihallgató tisztjét és a meghurcoltatásában szerepet vállaló civileket. Mintegy példát mutat ebben, mert hogy úgy látja, ami a kelet-európai országokban 1990 óta történt a titkosszolgálatok tevékenységének átvilágítása terén, nem megfelelő. Elmaradt ugyanis az elnyomó és megfélemlítő rendszert működtetők személyi állományának nyilvánosságra hozatala, ehelyett általában az informátorok, az eléggé el nem ítéltető önkéntes jelentők vagy a megfélemlített kisemberek közreműködése kutatható. (Vö. 110., 169–171., 175. p.)

Ágoston Vilmos első regényének, a *Lassú vírus* (1981) főszereplőjéről hangzik el, hogy egy – úgymond – furcsa históriába keveredett, amire „lelkiismeretén kívül nem volt semmi bizonyítéka, s ezért bármennyire is tisztázta, mindig gyanús volt.” (8. p.) Rangi Tangora, a neve által is bizarr hangulatot idéző főszereplő ugyancsak segédmunkás és a klasszika-filológia művelésére készülő fiatalember, akárcsak a *Kegyelemkenyér*-ből megismert fiatal Ágoston Vilmos, aki az előbbiekben vázolt események tanúsága szerint ugyancsak furcsa históriába keveredett 1967–68-cal kezdődően. A regényfikció és az emlékiratban elbeszélte életesemények valósága mondhatni fedik egymást, amiből talán arra lehet következtetni, hogy mégis az élet írja az irodalmat...

Ágoston Vilmos életregényében terjedelmileg is jelentős részt szentel diákkori üldöztetése elbeszélésének. (101–170., 277–283. p.) A szerző által tanulmányozhatott nyomozati anyag szerint megfigyelését 1969 áprilisában rendelték el, büntetőjogi nyomozás 1970-ben folyt ellene, mígnem 1971. február 25-én le nem zárták ügyét, amiről őt nem tájékoztatták, sőt a kihallgatásokat továbbra is folytatta a szeku egészen az egyetemről való kizárásáig, 1971 december végéig, amikor is a szeku kezdeményezésére megrendezett nyilvános kari kirakatgyűlésen meghozták a döntést az ország összes egyeteméről való kizárásról. Nem egy helyen idézi fel kihallgatásának, vallatásainak részleteit, amelyeket hol hajnaltól estig, hol meg déltől éjjel utánig tartottak a szeku kolozsvári székházában.

A kihallgatásokat parafrazáló regénynek nevezi Ágoston a *Lassú vírust*, amelyet már mint csikszeredai angoltanár írt, ahol ugyancsak követték a szervek. Volt tehát „ihletforrása” az írónak, amikor a különleges „betegségben” szenvedő hősét kellett ábrázolnia, amint – mondjuk – a szanitécek egy esős, sötét éjszakán vallatják, s mert az „épületes” vitában „kezelőinek” ellent mert mondani, a „lépcsőkön lökdösték le, folyosókon keresztül, kituszkolták a zuhogó esőbe. – Ahogy hajnalodik, itt vagy! Mert még van egy kérdésem (...)! Megértetted? – vetették utána.” (115. p.)

Az író pályájának következő szakasza Marosvásárhelyhez kötődik, ahol 1978-tól a rádió belső munkatársa lehetett néhány évig. Egy idő után itt aztán nem is az állambiztonsági szolgálat, hanem a mindenek fölé álló központi pártszervek kezdték ki a szeku által korábban megfogalmazott vádakkal, hogy magyar nacionalista és irredenta lenne,

valamint hogy államellenes propagandát folytat, de koholtak ellene egy újabbat is, miszerint rádiós szerkesztőként a román nyelv ellen követett volna el bűnös akciót. Ezek után határozta el az ország elhagyását.

A nehézkesen haladó ügyintézés ideje alatt Ágoston Vilmos az értelmiségi léthez „méltó” munkát egy kisipari szövetkezetnél talált, ahol patkány- és bogárirtó lehetett (!), elképesztő életanyagot gyűjtve különben egy másik regénye, a *Godir és Galanter* (1998) megírásához.

Előtte viszont, ugyancsak Magyarországon megírta a modern regény eszköztárát alkalmazó *Húzd a himnuszt, ne káromkodj!* címűt (1989), amely a kitelepedésre készülők személyes próbatételeit, sőt ennek az időszaknak az országos közállapotait, illetve azt a hangulatot is megjelenítette, amely a kisebbség körében a kitelepedést választókat mintegy megbélyegezte és fojtogatta. Érzik rajtuk, úgymond, a menekülés riadt szaga. Annak árán is a kitelepedést választja a regény központjában álló család, hogy le kell mondania, egyebek mellett, ingóságai jó részéről is. Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy ama menekülést a kérdés bonyolultságát szem előtt tartva közelíti meg az író. Az egyik házastárs például a szülőföldön való kitartást a diktatúra alatt is vállalókról azt gondolja, hogy végső soron „ők is menekülnek, a maradásba menekülnek. Kitartásuk mögé rejtik beletörődésüket, és éppen úgy lemondanak, mint te a tárgyaidról.” (35. p.)

Ágoston Vilmos egykori döntését életregényében is helyénvalónak tartja, mintegy unokáihoz fordulva – akiknek ajánlotta utolsó művét – mondja, hogy „ha már diktatúra van, de még ott a menekülés lehetősége, akkor válasszátok a menekülés útját. Semmilyen diktatúrában nem szabad részt venni, elviselni, túrni, és várni arra, hogy majd csak jobbra fordul minden. (...) A diktatúra államában nem érdemes élni. El kell onnan menekülni. (...) Ne éljetez úgy, hogy valaki szemetekre veti: *kegyelemből* ad nektek ételt, és nem *szeretetből*.” (314. p.)

Ugyanitt ad hangot egy életen át vallott elveinek és meggyőződésének. „Csak azt hagyhatom rátok, hogy bízzatok továbbra is egy olyan társadalomban, amely nem eszményi ugyan, de mindig a legkisebb rossz a földön – írja. – Ez nem feltétlenül Texas. Még ha kedves Szülőföldetek, akkor se ragaszkodjatok ahhoz a helyhez, amely letért a humánus, demokrácia és a józan ész törvényhozási útjáról, és trumpista többségű lett. Legyetek *humánusak és liberálisak*. Mert a liberalizmus nem elég. Amerikai tapasztalatom talán legfontosabb tanulsága: a

szabadság követelése *nem elég!* Önmagában a korlátlan szabadság eszméje káros is lehet, ha nem társul hozzá *humanizmus, szociális érzékenység, szolidaritás és megfelelő törvényi szabályozás.*” (313. p.)

Egy adott társadalmi és politikai környezet megítélésében az író számára a fenti értékek és feltételek megléte alapvető elvárás és követelmény. Ezek érvényesüléséből kiindulva értékelt, illetve fogalmazta meg fenntartásait az Egyesült Államokat illetően is. Ágoston Vilmos következetes volt választásaiban, elutasította a szabadságot korlátozó viszonyokat mind társadalmi, mind magánéleti vonatkozásban, mondhatni nem kívánt kegyelemkenyéren élni...

Töredékek (részlet)